

ברכת הגרעינים והקליפות של פירות

חלקי העץ ותכלית הנטיעה

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לו עמוד א

קורא רב של דקל - כשנפיו גדלים בכל שנה ושנה כדרך כל האילנות, הנוסף בשנה זו כך ובשנה שניה מתקשה ועשה עץ - רב יהודה אמר: בורא פרי האדמה; ושמואל אמר: שהכל נהיה בדברו.

רב יהודה אמר בורא פרי האדמה - פירא הוא, ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו - הואיל וסופו להקשות.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: שינא! כוותך מסתברא, דהא צנון סופו להקשות ומברכין עליה בורא פרי האדמה.

ולא היא, צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא, דקלא - לא נטעי אינשי אדעתא דקורא.

וכל היכא דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי - לא מברכין עליה? והרי צלף מין עץ, דנטעי אינשי אדעתא דפרחא גס פיו, ותנן: על מיני נצפה הוא לף, לפי גדלים בו כמה מיני אכילה קרי ליה מיני על העלין ועל התמרות כמוד העלים גדלים כמין תמותה, ונולטין בעלה, כמו בעלן של ערבה אומר: בורא פרי האדמה ועל האביונות הוא הפרי ועל הקפריסין הוא קליפה גדולה שסביבות הפרי, כעין קליפה הגדולה סביב אגוזים דקיס אומר: בורא פרי העץ!

אמר רב נחמן בר יצחק: צלף - נטעי אינשי אדעתא דשותא לאטול את העלים ואת התמותה, שאין ממעטין את האילן כד, דקלא - לא נטעי אינשי אדעתא דקורא לאכול את הקורה, שהאילן ממעט ענפי האילן.

ואף על גב דקלסיה שמואל לרב יהודה, הלכתא כותיה דשמואל.

פירות שלא ניטעו לצורך אכילה כפרי

בגמרא בברכות מובא שברכת פלפל וזנגביל רטובים בורא פרי האדמה ואם היו יבשים לא מברכים עליהם, בטעם החילוק כתב התוס' שהרגילות לאכול בפני עצמם רק רטובים.

2. שו"ת הרשב"א חלק א סימן ת

שאלת עוד פלפלי רטיבתא מברך עלייהו בורא פרי האדמה. ואמאי כיון שהן גדלין באילן בורא פרי העץ הוה לן לברוכי!

תשובה כיון שאין נוטעין אותן אלא על דעת שיתייבשו ויאכלו רובן ביבשותן שחוקין בתבלין בלבד. ואינן נאכלין כן בפני עצמן אלא מיעוטן לפעמים. אין מברכין עליהן בורא פרי העץ אלא פרי האדמה. וקרוב היה שלא יברכו עליהן אלא שהכל כקורא. אלא לפי שנאכלין המעט מהם ברטיבותן ואדעתא דהכי נמי נטעי קצת מברכין עליהם בורא פרי האדמה.

3. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רב סעיף יח

על פלפל וזנגביל כשהם רטובים, בפה"א.

ברכת חלקי העץ שאינם הפרי

4. האשכול - רצב"א, הלכ' ברכות - קובץ שיטות קמאי מסכת

ברכות דף מ עמוד א

שוכר קנה דיליה ודאי עץ הוא, ונטעי ליה אינשי אדעתא דשוכר ומברכין על הקנה ועל השוכר בפ"ע. ואית דאמרי שוכר וקני' דיליה בפ"הא, ולא משום דסבר קנה לאו עץ, אלא אף על גב דעץ הוא, כיון דלאו פירא קמפיק ולא פירא קאכלינן לא מתאמר עלי' בפ"הא אלא פרי האדמה מידי דהוי אשיתא דפרחא. כללא דמלתא כל שאינו פרי אף על גב דמעץ נפיק או מאן דאכיל הקליפין של העץ לא מברך אלא בפ"הא כענין הקפרס בצלף.

5. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רב סעיף יח

הגה: כל הפירות שיודע בהם שהם עיקר הפרי, מברך עליהם בפה"ע; ושאינן עיקר הפרי, בפה"א; ואם הוא מסופק משנ"ב: לאחר שלמד בו אם הוא עיקר הפרי או לא, בפה"א;

פירות גרועים שמוציאים אילני בר - שהכל

כגון פירות של הדס

6. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רג סעיף ד

על פירות שמוציאין אילני סרק היינו שגדלין מאליהו בלא זריעה ונטיעה. ביה"ל, שהכל.

- מיירי בפירות גרועים כגון תפוחים קטנים ואגסים קטנים הגדילים בעצי היער שאינם ראויים לאכילה כשהם חיים וע"כ אינם חשובין בכלל פרי ואפילו בשלם ולכן מברך עליהם שהכל. עשבים שלא נזרעים

חמצצים

7. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רד סעיף א

עשבי דדברא שאינם נזרעים... מברך שהכל.

8. בן איש חי שנה ראשונה פרשת מטות סעיף ז

ז. פירות אילני סרק שאין נזרעים בידי אדם מברך בפה"ע, וה"ה עשבי דדברא שאין נזרעין ע"י אדם יברך בפה"א, כן הוא סברת רבינו האר"י ז"ל וכן עיקר, ודלא כהפסוקים דס"ל על זה ועל זה יברך שהכל:

גרעיני פירות

לומדים מערלה שדין הגרעינים כדין הפרי וחייבים בערלה. ולכן ברכת העץ.

9. רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן ד

ד [דף לו ע"ב] תניא קליפי רמון והנץ שלו או קליפי אגוזים (והנץ שלו) והגרעינין חייבין בערלה משום דהוה שומר ודרשינן את פריו לרבות את הטפל לפריו אבל גרעינין מדחייבין בערלה אלמא פרי ניהו. מכאן יש ללמוד על כל גרעיני פירות דמברכין עליהם בורא פרי העץ ובלבד שלא יהו מרים שיהא נהנה מהן: וכ"כ התוס' (ברכות לו ב ד"ה קליפי) והרא"ש (שם פ"ו ס"ד) והמרדכי (ס"ה קיד) ורבינו יונה (כה ב ד"ה ומדלגבי).

10. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רב סעיף ג

גרעיני הפירות, אם הם מתוקים מברך עליהם: בורא פרי העץ כיון שהם חלק מהפרי. משנ"ב;

לענין נטע רבעי אין די הגרעינים כפרי

11. משנה מסכת ערלה פרק א משנה ח

ענוקלות והחרצנים והזגים והתמד שלהם קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינים אסורים בערלה... ומותרין ברבעי.

16. רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן ג

ולא נהירא דמשמע דהא דאכיל מר בר רב אשי קפריסין לאו משום דהלכה כר"ע אלא משום דהמיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל לענין ערלה. וכיון דבא"י פירא הוא לענין ערלה, לענין ברכה נמי פירא הוא ואין חילוק בברכה בין חו"ל לא"י. (בגמרא הרא"ש בגמרא לא קיימת השוואה של ערלה לברכה)

17. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רב סעיף ו

צלף (פי' צלף מין אילן שעלין שלו ראויים לאכילה ויש בעליו כמין תמרים. אביונות הוא הפרי מהצלף וקפריסין הן קליפה שסביב הפרי כקליפות האגוזים), על העלין ועל התמרות ועל הקפריסין: בפה"א; ועל האביונות שהם עיקר הפרי, בפה"ע.

18. משנה ברורה סימן רב ס"ק לט

ולענין קליפת פאמערנציי"ן התפוח שטוגנין בדבש יש דעות בין האחרונים אם לברך עליהן שהכל או פה"ע ופרי האדמה

- ט"ז (רד"א): אדמה. כפסק השו"ע כאן.
- מג"א (פ): העץ. וקפריסין שונים כיון שמתקלפים מהפרי בגדילתן ולא כקליפות תפוז שה גוף הפרי.
- אליה רבה (ר"ג ב): שהכל. כיון שלא נוטעים על דעת הקליפות וגם לא ראוי לאכילה בלי המיתוק כדין אגוז בדבש בשו"ע רב יד.

ומסיים המשנ"ב: וע"כ יש לברך עליהן שהכל ובדיעבד אם בירך פה"ע או פה"א יצא: (וכו הסכמת הפוסקים בא"ח פנחס ד. כה"ח נד. חזו"ע עמ' קל)

קליפות אתרוג ברכתם בורא מרי העץ

19. כף החיים אורח חיים סימן ר"ב אות נה

וכ"כ בס' מנחת פתים דף מ"ה ע"א דבאתרוג ודאי יש לברך על הקליפה בפה"ע שהוא עיקר הפרי ומה"ט חשיב עציו ופריו שוה משום דעיקרו הוא הקליפה והקליפה שוה בטעמו להעץ יעו"ש. וכ"כ בחי' הר"ן על מס' שבת דף ק"ה דאתרוג וצנון קליפתן חשוב יותר מגוף הפרי יעו"ש. וכ"כ בתשו' ח"ס הא"ח סימן ר"ז יעו"ש. (וכ"כ חזו"ע שם. פסקי תשובות כאן ג)

רשב"א - רק לענין ערלה דין הגרעינים כפרי מריבו מיוחד ולכן לא שייך העץ

12. חדושי הרשב"א מסכת ברכות דף לו עמוד ב

קליפי רמון והנץ שלו אגוזין והגרעינים חייבין בערלה, כתבו בתוספות דמכאן יש ללמוד שיש לברך על הגרעינים של גודגניות שקורין צירדיש וגרעיני אפרסקין ותפוחים וכל מיני פירות בורא פרי העץ, ואינו מחזור בעיני כלל שאלו אין חייבין בערלה משום פרי אלא מרבו' דאת דדרשינן את הטפל לפריו, והיינו דערבינהו ותננהו בהדי קליפי אגוזים וכולהו מאת מרבינן להו. כלומר אינם חלק מהפרי לכל ענין אלא יש להם ריבוי מיוחד רק לענין ערלה.

יש אומרים בדעת הרשב"א לברך אדמה אמנם מספק נברך שהכל

13. ברכי יוסף אורח חיים סימן רב ס"ק ג

מיהו האחרונים תמהו על זה דגרעינים לאו פרי נינהו ומותרין ברבעי. וגרעיני תרומה אם זרקן מותרין. והרא"ש עצמו בהל' ערלה (ס' ז) כתב דגרעינים נתרבו מ"את" וכמו שכבר הרשב"א (לו ב ד"ה קליפי) דחה דברי התוס'. והפרי"ח כתב דהרא"ש הדר ביה....

ואף שבספר גן המלך ואבן העזר כתבו דיברך פה"א. מאחר דבאנו לחוש לחולקין ראוי לברך שהכל. כלומר שאחרי שאין זה חלק מהפרי ואת הנטיעה עשו על דעת הפרי יש בגרעים תרתי לריעותא וברכתו שהכל.

גרעיני פירות מתוקים

- שו"ע: בורא פרי העץ.
 - משנ"ב (כג) – ברכתו אדמה שאינו כגוף הפרי.
 - כה"ח (לו בשם החיד"א) – גרעינים מתוקים מברכים שהכל.
 - יבי"א (ז לא ב) המנהג לברך גרעיני פירות מרים
- שו"ע - ואם הם מרים, אינו מברך עליהם כלל; ואם מתקן ע"י האור, מברך עליהם: שהכל.

ברכת קליפת הפרי

מחלוקת תנאים אמוראים וראשונים בדין הקליפות

14. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לו עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב: צלף של ערלה בחוצה לארץ - זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין וא' קלפה גזולה שסביבות הפרי. למימרא, דאביונות פרי וקפריסין לאו פירי? ורמינהו: על מיני נצפה על העלים ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה, ועל האביונות ועל הקפריסין אומר בורא פרי העץ! –

הוא דאמר כרבי עקיבא; דתנן, רבי אליעזר אומר: צלף - מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין, רבי עקיבא אומר: אין מתעשר אלא אביונות בלבד, מפני שהוא פרי.

דין ברכה בדין ערלה וברכת הקליפות אדמה

15. רי"ף מסכת ברכות דף כה עמוד ב

ריב"א אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות וקא אכיל קפרס [דף ל"ו ע"ב] והלכתא הכין דזורק את האביונות ואוכל את הקפרס ומדלגבי ערלה לאו פרי הוא גבי ברכה נמי לאו פירא הוא ולא מברכינן עילויה בפה"ע אלא בפה"א: (וכ"כ הרמב"ם הלכות ברכות ח' ט)

סיכום להלכה

על מנת שפרי ישמור על ברכתו צריכים להתקיים בו תנאים הנוגעים:

- לתכלית הנטיעה.
- לתפקידו בעץ.
- וכן לצורת השימוש המקובלת שנרחיב עליה בע"ה בשיעור הבא.

היות העץ ניטע לצורך אכילת הפרי

- **אם לא ניטע לצורך אכילת הפרי** אלא שימוש בעלים או בגזע, ברכת הפרי בורא פרי האדמה. (כפי שסברו בקשיו קודם שידעו שניטע לכך)
- **אם גדל בר ולא ניטע כלל** וגם פירותיו גרועים אפילו בבשלותם ברכתו שהכל (שו"ע רג"ד. ומשנ"ב שם) ויש אומרים ששומר על ברכתו (בא"ח מטות ז' ע"פ שער המצוות עקב בסופי).
- **וכן עשבים שגדלים בר** יש אומרים שברכתם שהכל (שו"ע רד"א ומשנ"ב שם) ויש אומרים שברכתם אדמה (בא"ח שם)

היותו עיקר הפרי של העץ

- **ענף או עלים שנטעו את העץ בשביל אכילתם** ברכתם האדמה וכן הדים לגבי לבבות דקל בימינו.
- ענף או עלים שלא נטעו את העץ בשביל אכילתם, ברכתם שהכל. לדוגמא עלי גפן שיאכלם בפני עצמם.
- **גרעיני הפירות** שטעמם טוב אך לא נטעו לשם כך:
 - יש אומרים שדינם כדין הפירות וברכתם העץ (שו"ע רב ג, חזו"ע קכג).
 - ויש אומרים שדינם כחלק אחר בעץ כשניטע לשם כך וברכתו אדמה (משנ"ב כג).
 - ויש אומרים שברכתו מספק כחלק בעץ שלא ניטע לשמו וברכתו שהכל (כה"ח לו בשם החיד"א).
- **אמנם גרעיני אבטיח** וכד' שהיום נזרעים לשם הגרעינים ברכתם אדמה.
- **קליפות** של פירות מסוכרים ברכתם שהכל נהיה בדברו כיון שלא נוטעים לשם כך כלל, ואין זו דרך אכילה מקובלת היום (משנ"ב רב לט)
- **קליפת אתרוג** נחשב עיקר הפרי וברכתו העץ (כה"ח רב נה).
- **קליפות תפוחים** ושאר פירות שדרך לאכול את קליפתם ברכתם כברכת הפרי (פסקת"ש רב יד)